

УДК 338.2 : 378 (477)

Реформування фінансового забезпечення вищої освіти в Україні

Перехід України до створення ринкової економіки болюче відбився на розвитку інтелектуального потенціалу вищої освіти. Скорочення бюджетного фінансування, практично повне припинення надходження коштів галузевих відомств призвело до руйнації матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів (ВНЗ). Ще більшою загрозою для розвитку вищої освіти і науки України є масовий відтік висококваліфікованих кадрів як за кордон, так і в комерційні структури. Ці негаразди, по суті, означають рух у напрямі деінтелектуалізації, тобто у бік, протилежний руху до інформаційного суспільства. Поміж тим, саме від рівня інтелектуалізації суспільства залежить збереження національної ідентичності країни, масштаби і характер її впливу на навколишній світ, що особливо актуалізується в сучасному глобалізованому світі. Таким чином, національні інтереси вимагають реформування фінансового забезпечення вищої освіти і науки в Україні.

На сьогодні існує два основних джерела фінансування вищої освіти і науки: державний бюджет і позабюджетні джерела. На наш погляд, існуючий порядок перерозподілу коштів зі спеціального фонду бюджетних закладів вищої освіти завдає суттєвої шкоди її розвитку та суперечить принципам ринкового регулювання діяльності ВНЗ.

Як відомо, згідно з Бюджетним кодексом України, прийнятим 21.06.2002 р., позабюджетні кошти бюджетних установ були включені до складу бюджетних. Цей захід змінив правову природу позабюджетних коштів ВНЗ, практично знищив зацікавленість ВНЗ до пошуку додаткових джерел фінансування, невиправдано посилив суто адміністративні важелі управління вищою школою. Державні ВНЗ позбавлені можливості зберігати позабюджетні кошти на депозитних рахунках у комерційних банках і одержувати відсотки за внесками, також вони не мають змоги залучати кредитні ресурси комерційних банків.

Між тим, при переході до ринкових відносин має об'єктивно відбуватися посилення ролі позабюджетної діяльності державних ВНЗ. Це пов'язано, по-перше, з тенденцією до постійного зменшення бюджетних асигнувань на вищу освіту, по-друге, значення рівня організації позабюджетної діяльності посилюється завдяки конкуренції між державними і недержавними ВНЗ, а також між абітурієнтами, готовими навчатися на платній основі. По-третє, зростання попиту на додаткову вищу освіту та підвищення кваліфікації, які здійснюються, переважно, на платній основі, теж надає особливого значення позабюджетній діяльності державних ВНЗ. За умови розширення прав ВНЗ щодо використання коштів,

отриманих від надання платних освітніх послуг, можна було б частково розв'язати проблему фінансування організації та здійснення науково-дослідних робіт, оплати праці професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, вивести на новий рівень створення новаторських розробок, сприяти комерціалізації результатів інтелектуальної творчості.

Водночас, необхідно попередити можливості зловживань щодо використання позабюджетних коштів з боку адміністрації ВНЗ. З цією метою пропонуємо розробити і затвердити на законодавчому рівні Положення про порядок використання позабюджетних доходів державних ВНЗ з метою спрямування цих коштів виключно на заохочення прояву науково-педагогічної творчості; розробку інноваційних технологій навчання; зміцнення матеріально-технічної бази навчального закладу; розвиток інформатизації вищої освіти; підготовку, матеріальне стимулювання і соціальний захист високопрофесійних науково-педагогічних кадрів.

З метою збереження інтелектуального потенціалу вищої освіти і науки України необхідно подолати диспропорції у її фінансуванні на основі реалізації таких завдань:

- поетапне підвищення частки витрат держави на науку до 2-2,5% ВВП до 2008 р.
- подолання залишкового принципу фінансування вищої освіти і науки, збільшення частки державного фінансування науки у вищій школі порівняно з фінансуванням академічної і галузевої науки;
- приведення фінансового забезпечення вузівської науки у відповідність із внеском ВНЗ у фундаментальні та прикладні дослідження;
- забезпечення повноти і своєчасності отримання виділеного фінансування;
- подолання надмірної централізації державного фінансування та переведення на багатоканальне фінансування вищої освіти і науки з різних джерел, перегляд порядку використання позабюджетних коштів;
- збільшення частки зарубіжних фінансових коштів в межах гуманітарної допомоги міжнародного співтовариства та іноземних інвестицій.

Поряд із цим, існують додаткові можливості податкового стимулювання малих підприємств, створених на базі ВНЗ для реалізації наукових проектів, юридичних осіб, які купують наукову продукцію (з метою збільшення попиту на неї). Для покращення фінансового стану ВНЗ необхідно також заохочувати інвестиції у вищу освіту за допомогою заходів податкової політики. Наприклад, на сьогодні плата за навчання студентів, яких направляє підприємство, здійснюється з прибутку. На нашу думку, доцільно ці кошти відносити на витрати на виробництво, що таким чином зменшить суму оподаткованого прибутку і створить додаткові стимули для інвестицій в людський капітал підприємства.